

Ewa Białek

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

NAZWA WŁASNA W LEKSYKOGRAFII I DYDAKTYCE PRZEKŁADU

Zarys treści: Prezentowane badania dotyczą nazwy własnej jako obiektu leksykografii przekładowej i samego przekładu, także w ujęciu dydaktycznym. Analiza opiera się na materiałach turystycznych o Polsce adresowanych do odbiorców rosyjskojęzycznych, które jako teoretyk i dydaktyk przekładu wykorzystywałam w pracy. W artykule skupię się przede wszystkim na folderach turystycznych w tłumaczeniu na język rosyjski, których – być może z racji ich mniejszej objętości – powstaje i tłumaczy się więcej niż przewodników *sensu stricto*.

Słowa kluczowe: dydaktyka przekładu; nazwy własne; tłumaczenie tekstów użytkowych

---

Jednym ze stymulatorów rynku wydawnictw turystycznych i reklamowych, których odbiorcami są obcokrajowcy, były m.in. mistrzostwa Europy w piłce nożnej – Euro 2012, a także przewodnictwo Polski w Unii Europejskiej w roku 2011. O materiały reklamowe w języku rosyjskim (i w innych) systematycznie dbają wydziały promocji i rozwoju miast z różnych województw (materiały wydają urzędy marszałkowskie oraz lokalne i ogólnopolskie organizacje turystyczne). Powyższą tendencję potwierdzają oficjalne, a także tematyczne strony internetowe (związane z konkretnymi wydarzeniami kulturalnymi, sportowymi) z wersją przeznaczoną dla wielojęzycznego odbiorcy¹.

Zapoznanie się z publikacjami tego rodzaju pozwala na wyłonienie wątków aktualnych z punktu widzenia dydaktyki, teorii i praktyki przekładu w obrębie dwóch interesujących mnie języków słowiańskich – polskiego i rosyjskiego. Wśród ważkich leksykograficznych i translatorycznych tematów wyróżniają się nazwy własne miejscowe oraz ich przekaz na język obcy.

---

¹ Stronę internetową jako obiekt przekładu analizowano w pracy: Białek 2012: 27–38.

To problematyka w istocie eksplorowana i opisywana dość często. Wyraźna obecność tych nazw w analizowanym materiale wynika z podstawowej, a więc poznawczej funkcji folderów i przewodników turystycznych². Współczesne nurty w leksykografii przekładowej i translatoryce pozwalają na wykorzystywanie wszelkiego rodzaju dwutekstów jako obiektu badawczego (por. prace ze zbioru Chlebda 2011).

Od tłumacza zwykle wymaga się rozwiązania, które zadowoli oraz uwzględni potrzeby i wiedzę zaprojektowanego odbiorcy przekładu, a także spełni wszelkie kryteria poprawnościowe oraz tekstowe. W przypadku niejasności lub niedoskonałości przekazu czytelnik, a zwłaszcza krytyk przekładu może przyjmować wobec tłumacza postawę roszczeniową. Eksploracja materiałów pozwala wysnuć wniosek, że istnieje pewien kartograficzny i leksykograficzny chaos informacyjny dotyczący obcojęzycznych ekwiwalentów nazw własnych, co bezpośrednio przekłada się na tłumaczone teksty. Tłumacze nie zawsze też korzystają z wytycznych zawartych w teoretycznych opracowaniach i słownikach.

Na temat tego, jak traktować toponimy i antroponimy w przekładzie, kiedy je tłumaczyć, przenosić bądź przynosić i łączyć z innymi technikami tłumaczeniowymi, wypowiada się m.in. rosyjski lingwista D. Jermołowicz (Ermolovič 2001, 2005), do kulturowego aspektu w ustalaniu ekwiwalentów nazw własnych w jednej z prac nawiązuje R. Lewicki (Lewicki 2010: 30–38)³. To, że nazwa własna jako obiekt przekładu wymaga różnych procedur (z racji swojego wewnętrznego zróżnicowania), jest zapewne sprawą uświadamianą sobie przez tłumaczy. Podstawową zasadą regulującą przekazywanie nazw własnych jest odwoływanie się do opracowań leksykograficznych bądź innych wiarygodnych źródeł, w których ujęte są ustalone ekwiwalenty (odpowiedniki toponimów, tytułów, imion i nazwisk postaci historycznych, bohaterów utworów literackich i filmów itp.). Przy zmianie alfabetu (np. w tłumaczeniu użytkowym z języka rosyjskiego na język polski) nazwy niestabilizowane przekazywane są zwykle drogą transkrypcji, rzadziej transliteracji, niekiedy zaś tłumaczone (w zależności od rodzaju, funkcji nazwy własnej w tekście

---

² Badacze przewodnika turystycznego przypisują mu jeszcze inne funkcje szczegółowe – funkcję orientującą poznawczo (kulturowo) oraz orientująco-kierującą przestrzennie (Mocarz 2011: 33–34).

³ Jeśli chodzi o przekład polsko-rosyjski i rosyjsko-polski, to cenne wskazówki dotyczące przekazu antroponimów i toponimów zawierają prace W. Kulpiny (Kulpina 2009: 283–295; Kulpina 2012: 283–292). O nazwie własnej w tłumaczeniu tekstu literackiego wypowiada się też K. Hejwowski – przydatny jest zamieszczony wykaz technik stosowanych w tłumaczeniu nazw własnych na podstawie materiału literackiego (Hejwowski 2012: 11–22).

i celu tłumaczenia), akceptowalne jest także tłumaczenie opisowe. Jeśli nazwa własna nie ma ekwiwalentu, ustala go tłumacz (Lewicki 2010: 32).

Problem pierwszy – warianty, nazwy miast z tematem na *-ów*

W suplemencie do jednego z najbardziej znanych słowników rosyjsko-polskich zamieszczono listę wybranych nazw geograficznych (WSRP 1993, t. II). Wśród nich znajdują się szeroko pojęte toponimy – nazwy miejscowe, oronimy oraz hydronimy (m.in. *Балтийское море, Великая Польша, Гданьская бухта/Гданьский залив*⁴, *Жешув, Кашиубия, Краков, Мазовия, Мазурские озёра, Мазурское поозерье, Освенцим, Свидница, Верхняя Силезия*). Podano także podstawową informację gramatyczną – o odmienności bądź nieodmienności nazwy, jej rodzaju, np.: *Жешув, -а, Седльце ndm, Закопане ndm, Познань ж*, oznaczone są rzeczowniki pluralia tantum: *Татры, Татр*.

W *Polsko-rosyjskim słowniku handlowym* (PRSH) zgromadzono ok. 150 polskich nazw miejscowych oraz ok. 30 nazw krain geograficznych (jednak bez komentarzy gramatycznych). Z nazw, które z różnych przyczyn mogą być kłopotliwe (i to niekoniecznie tylko dla studenta), wymienię: *Замосць* (Zamość), *Зомбковице-Слэнске* (Ząbkowice Śląskie), *Карпатское взгорье* (Pogórze Karpackie), *Белосток* (Białystok), *Свиноуйсьце* (Świnoujście), *Любачув* (Lubaczów), *Сталёва-Воля* (Stalowa Wola), *Верхнесилезский бассейн* (Zagłębie Górnośląskie), *Сандомирская котловина* (Kotlina Sandomierska). Rosyjski odpowiednik Kotliny Sandomierskiej przypomina o starszej rosyjskiej nazwie Sandomierza – *Сандомир* (wariant *Сандомир* ujęty w rosyjskim małym atlasie świata МАМ, a także np. na mapie *Польша. Карта автомобильных дорог* (2010–2012), wariant *Сандомир* – m.in. w WSRP, PRSH i PRSNW)⁵.

Podobnie jak w WSRP, również w PRSH uwzględnia się przede wszystkim nazwy miast dużych oraz średniej wielkości, poza leksykograficzną kodyfikacją pozostają zaś nazwy miejscowości mniejszych i przede wszystkim wyrazy pochodne (np. przymiotniki od poszczególnych toponimów). Nazwy odnotowane w słownikach i na mapach mogą posłużyć jako wzorzec w za-

⁴ Słownik wskazuje dwa warianty nazwy *Zatoka Gdańska* w języku rosyjskim, inne źródła (np. МАМ) podają jeden odpowiednik – *Гданьский залив*.

⁵ Wariant *Сандомир* jest rosyjskim odpowiednikiem, którego obecność w tym języku potwierdza m.in. *Wielka encyklopedia radziecka (Bol'shaâ sovetskaâ ênciklopediâ)*, drugi wariant jako przetranskrybowany jest bliższy polskiej nazwie, popularyzowany przez polskie źródła leksykograficzne.

pisywaniu cyrylicą nazw miejscowości nieujętych w istniejących źródłach. Dodam jednak, że ekwiwalenty podawane na mapach i w słownikach wydawanych za wschodnią granicą Polski są w niektórych wypadkach odmienne od zapisów w źródłach polskich (jest to chociażby wspomniany toponim *Sandomierz*)⁶. Niewielki atlas świata wydany na rynku rosyjskim (MAM 1998) zawiera, ku ucieście tłumacza, miniaturową mapę Polski z zaznaczonymi licznymi miastami, także tymi o znaczeniu powiatowym (m.in. *Тарногруд, Хрубешув, Красник, Томашув-Любельски, Островец-Свентокишиски, Бельск-Подляски, Пекары-Слѣнске, Кендзежин-Козле, Еленя-Гура, Костшин, Глогув*).

Z nowszych źródeł, które wspomagają pracę tłumacza przez dostarczenie mu gotowych ekwiwalentów nazw własnych, wymienię: wzmiankowany już *Polsko-rosyjski słownik nazw własnych* (PRSNW 2008) oraz serię idiomatykonów polsko-rosyjskich, np. *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski* (2009). PRSNW wyposaża użytkownika zarówno w wiedzę o właściwościach gramatycznych i fonetycznych ekwiwalentu, jak i częstotliwości czy stopniu utrwalenia się jednostki w języku docelowym, co z punktu widzenia odbiorcy przekładu nie jest bez znaczenia, por. *Mazowsze – Мазовия, на Mazowszu – в Мазовии, województwo mazowieckie – мазовецкое воеводство, Mazury – Мазурские озѣра/Мазуры/рзадко Мазурское поозерье, на Mazurach – на Мазурских озѣрах/на Мазурах, Świnoujście – Свиноуйсьце [цэ]* (PRSNW 2008: 130).

We wcześniejszych refleksjach poświęconych nauczaniu języka rosyjskiego w turystyce zasygnalizowałam problem z niektórymi toponimami polskimi w tłumaczeniu na język rosyjski (Białek 2013: 49–60). Chodzi mianowicie o nazwy miast z tematem na *-ów*: *Kraków*, derywat przymiotnikowy – *краковский*, ale *Жешув*, derywat przymiotnikowy – *жешувский*. Chociaż nazwy miast *Kraków, Augustów, Chrzanów, Lubaczów, Gorzów* mają temat zakończony na *-ów*, to ich przekaz regulowany jest obecnością w języku docelowym stałego ekwiwalentu mającego oparcie w tradycji (i zapewne zaleceniami odpowiednich służb standaryzacyjnych). *Kraków* po rosyjsku zgodnie ze zwyczajem

⁶ Nad nazewnictwem geograficznym w języku polskim (nazwy geograficzne na terytorium i poza granicami Polski) czuwa Komisja Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami RP (KSNG). Komisja na swojej stronie internetowej udostępnia dokumenty, które mogą służyć tłumaczom dokonującym przekładu z języków obcych na polski. Analogiczna instytucja działa w Rosji: https://rosreestr.ru/wps/portal/cc_ib_data_catalog_place_names/ (dostęp: 12 grudnia 2013 r.). Działalność translatorską wspierają także publikacje unijne, przydatne w tłumaczeniach na język polski, np. http://ec.europa.eu/translation/polish/guidelines/documents/styleguide_polish_dgt_pl.pdf (dostęp: 12 grudnia 2013 r.).

i źródłami leksykograficznymi to *Краков* (tak jak nazwie *Warszawa* w języku angielskim odpowiada *Warsaw*), ale zwyczaj ten nie obejmuje nazw mniej znanych, np. *Chrzanów* czy *Lubaczów*, które należy transkrybować na język rosyjski bez zmiany tematu i upodabniania tych wyrazów do par toponimów *Kraków* – *Краков*, *Psków* – *Псков*, *Charków* – *Харьков*. W przypadku nazwy *Augustów* rodzi się pewna wątpliwość – przekaz nazwy sankcjonuje tradycja czy jednak wskazana jest transkrypcja? Ekwiwalentem tego toponimu przyjętym w źródłach rosyjskich jest nazwa *Августов* (por. MAM, PRSNW; słowniki podają też rosyjski odpowiednik Kanału Augustowskiego – *Августовский канал*, SIWRJ 2001: 12, PRSNW 2008: 108)⁷. Na jednej z map (wydanej za wschodnią granicą i będącej częścią korpusu badawczego) pojawia się, co ciekawe, wariant *Аугустув* (nazwa przetranskrybowana z zachowaniem budowy tematu – a więc zapis oparty nie na zwyczaju, ale na transkrypcji, bez uwzględnienia przejścia zbitki samogłosek *ai* w *av*). Rosyjski zapis Kanału Augustowskiego, mającego przecież swój stały już odpowiednik, nieco podważa wiarygodność tej publikacji jako źródła (*канал Аугустувский*). Na korzyść zapisu *Августов* przemawia utrwalenie w źródłach przymiotnika *августовский* jako komponentu wspomnianej nazwy własnej⁸.

Obecność wariantów w jakimkolwiek języku nie jest zjawiskiem nowym czy incydentalnym. Zwykle takie pary różnią się stylistycznie, ich zasięg jest ograniczony terytorialnie, obecne są na różnych płaszczyznach języka (fonetyka, fleksja, pisownia). W języku rosyjskim koegzystują warianty niektórych nazw własnych – *Белоруссия* i *Беларусь* (warianty zróżnicowane terytorialnie – Rosja i Białoruś; ich użycie określa także sfera i forma komunikacji), *Башкирия* i *Башкортостан* (pol. *Baszkiria*, drugi wariant spotykany w nomenklaturze oficjalnej, *Республика Башкортостан*). Z takim stanem rzeczy użytkownicy ruszczyzny są pogodzeni, chyba więcej sporów wywołuje przyimek *na/w* z rzeczownikiem *Ukraina* (*на Украину* – *в Украину*)⁹. Uzus

⁷ Nazwa *Августов* figuruje w leciwej encyklopedii F. Brockhousa i I. Jefrona z przełomu XIX i XX w., *Wielka encyklopedia radziecka* uwzględnia dwa warianty – *Августов* i *Августув*.

⁸ Kłopotów z nazwami nie koniec. MAM w charakterze ekwiwalentów dla toponimu *Białowieża* podaje nazwę *Беловеж* (zmiana rodzaju gramatycznego – r. m., por. PRSNW). W jednym z tłumaczonych folderów figuruje *Бяловежа* (transkrypcja, ale: *Беловежская пуца*), w zasobach internetowych utrwała się kolejny wariant – *Беловежа* (r. ż.). Słownikowy wariant rodzaju męskiego – *Беловеж* – pojawia się w przekładzie zbioru opowiadań Janusza Leona Wiśniewskiego na język rosyjski: *И не в Беицадах, и не в Беловеже* (Višnevskij i in. 2008: 124).

⁹ Ważkim przykładem konkurencji wariantów toponimów lub samych zmian w nazewnictwie są nazwy, *Кейптаун* oraz *Канстад* (pol. *Kapsztad*), por. także odpowiedniki nazwy *Szczecin* – *Щецин* i *Штеттин* (do 1945 r.).

w toponimice jest na tyle znaczący, że nie wnikamy w to, dlaczego New York w języku polskim to Nowy Jork, New Jersey zaś wciąż pozostaje New Jersey.

Ten sam denotat w różnych językach może otrzymać nazwę uwzględniającą inny fragment rzeczywistości pozajęzykowej, co wpływa na jej formalną odmienność (w porównywaniu języków zaś może stanowić punkt wyjścia do ciekawych spostrzeżeń). Tak kształtuje się wiele toponimów (*Wyspy Galápagos*, *Wyspy Żółwie* – *Галапагосские острова*, *Archipelag Sundajski* – *Зондские острова*; por. *Cieśnina Kaletańska* – *Па-де-Кале*, *Дуврский пролив*, Lewicki 2010: 34; *Wyspy Owcze* – *Фарерские острова*, także *Фареры*, Kulpińska 2009: 288). Jeśli chodzi o nazwy denotatów w jednym języku, to zwłaszcza w kontekście toponimów należy stwierdzić, że komfortowe dla użytkowników języka jest funkcjonowanie jednej nazwy lub wyraźne uporządkowanie użycia wariantów. Zbyt duża wariantowość w nazewnictwie geograficznym (bez wsparcia teoretycznego) może prowadzić do wniosku, że każdy zapis proponowany na mapach i w folderach (także tekstach internetowych) jest poprawny.

W kompleksowym przewodniku po Polsce szlakami miasteczek i siół w tłumaczeniu na język rosyjski (*Необычная Польша*) autorzy konsekwentnie przestrzegają wspomnianej wcześniej zasady o zachowywaniu polskiego tematu (co należy docenić): *Guzów* – *Гузув*, *Rogów* – *Рогув*, *Rzgów* – *Жгув*, *Grabów* – *Грабув*, *Tuliszów* – *Тулишув* (NP 2007: 151–161). Odmiana tych rzeczowników w języku rosyjskim nie zezwala na oboczność: *Grabów* – *Грабув*, *в Грабуве*, **в Грабове*¹⁰. W praktyce w wielu folderach i przewodnikach po Polsce (również na stronach internetowych) nazwy te, wbrew zaleceniom leksykografów, są zruszczane. Być może takie rozwiązania (*Krzyszów* – *Кришов*, *в Кришове*) wynikają ze wzorowania się na wspomnianych parach ekwiwalentów *Kraków* – *Краков*, *Lwów* – *Львов*, co nie jest według mnie uzasadnione. W transkrypcji dowolnej nazwy na *-ów* (*Lubartów*), zauważę, nie ma mowy o przymiotniku z tematem zawierającym element *-ow* (*Любартым* – *любартковский, prawidłowy to *любартувский*, por. dawne *województwo gorzowskie* – *Горжувское воеводство*, SIwJR; *Глогув* – *глогувский*, PRSNW¹¹).

¹⁰ Nieuzasadniona modyfikacja tematu w deklinacji pojawia się w jednym z przewodników po tzw. trójgacie lubelskim (Kazimierz, Puławy, Nałęczów) – *Wojciechów*: *Войцехув* – *в Войцехове, tego problemu w tym samym tekście nie zaobserwowano w kontekście nazwy *Nałęczów* (por. dalej).

¹¹ Powyższy tok myślenia może zaburzyć wpis w SIwRJ, *Жешув* – *Жешувское воеводство* (*Жешовское*), s. 111. Możliwe jednak, że forma podana w nawiasie nie ma statusu ekwiwalentu, a jest tylko przybliżeniem oryginalnego, polskiego zapisu.

Wydaje się, że niejednorodność zapisów dowodzi pewnej tendencji do nieróżnicowania w przekładzie nazw z nieustalonymi odpowiednikami i tych, których ekwiwalenty zostały usankcjonowane tradycją¹². W zgromadzonych materiałach odnotowano także nazwę miejscowości, która zwykle zapisywana jest z zachowaniem tematu polskiego (nie odnotowano w tych materiałach jej modyfikacji, co nie oznacza, że w innych źródłach taka maniera nie występuje – wykorzystywany w niniejszych badaniach korpus tekstów jest ograniczony): *Nałęczów* – *Наленчув, в Наленчуве, Наленчувское плоскогорье*¹³. Bez wsparcia leksykograficznego ocena utrwalenia się jakiegokolwiek toponimu jest dość trudnym zadaniem, a utworzenie własnego odpowiednika toponimu w sytuacji, kiedy ten istnieje, graniczy z błędem w sztuce tłumaczenia. Nieprzebrnięcie ustalonych zasad pogłębia translacyjny zamęt, dotyczący m.in. adepta sztuki tłumaczenia.

Chciałabym jednocześnie zwrócić uwagę na zapis spółgłoski *ś* w nazwach miast i innych toponimach w języku rosyjskim, przede wszystkim na początku wyrazu: *Śnieżka* – *Снежка*, *Śniardwy* – *Снярдвы*, *Ostrowiec Świętokrzyski* – *Островец-Свентокшиски*, *Świebodzin* – *Свободзин* (słowniki PRSH, PRSNW, atlas MAM). Znak miękkiej po spółgłosce *c* się nie pojawia (*Снежка*), jako że kolejna spółgłoska jest zmiękczonej (Ermolovič 2005: 348)¹⁴. Można zaobserwować różnice w zapisie wyrazów ujętych w słownikach i wyrazów, z których transkrypcją tłumacz radzi sobie samodzielnie, por. *Świeradów-Zdrój* – *Сьверадув-Здруй*, *Ścinawka Średnia* – *Сьцинавка Сьредня*, *Ścinawa Nyska* – *Сьцинава-Ныска* (NP). Początkowe *ś* tłumacze przekazują jako *сь*, co nie jest występką, ale nie jest też konieczne. Dowodzą tego polskie ekwiwalenty niektórych nazw w języku rosyjskim, np. nazwy rzek *Świsłoc*

¹² Świadomi tej zasady są dziennikarze z portalu www.rambler.ru, którzy nazwę *Ozorków* transkrybują i odmieniają wzorcowo (*город Озоркув, в Озоркуве*): <http://news.rambler.ru/22246964/> (dostęp: 10 grudnia 2012 r.). Tłumacze literatury pięknej niekoniecznie jednak wcielają w życie tę zasadę, por. *Они жили в пригороде Томашова* (Višnevskij i in. 2008: 182).

¹³ Z czysto teoretycznego punktu widzenia uzualna adaptacja tematu mogłaby pojawić się w wypadku nazwy *Rasany* – *Пацанов*, a to za sprawą przekładu komiksu Kornela Makuszyńskiego o Koziółku Matołku (ros. Козлёнок-Несмышлёнок). Taki wariant zapisu miejscowości podany jest w czasopiśmie „Polish Culture. Польская культура” – 2003, nr 2(22) – w artykule pt. *В Пацанове уют коз*, s. 34. Obserwacje użycie toponimu w zasobach internetowych wskazują raczej na utrwalenie się transkrybowanej postaci *Пацанув* (wariant *Пацанов* pokrywa się z dopełniaczem liczby mnogiej rzeczownika pospolitego *пацан* – pot. *chłopak*; por. *Пацанув* – NP).

¹⁴ W zawartej w pracy Jeromłowicza tabeli ze wzorami praktycznej transkrypcji polskich wyrazów na język rosyjski wynika, że spółgłoska *ś* może być przekazywana dwójako, a więc zgodnie z przytoczoną zasadą jako *c* (*Новы Свят*) lub jako *сь* – to drugie użycie nie jest jednak sprezywane, poza przykładem *Нова весь* (tamże).

i *Świr* czy nazwa jeziora *Świtez* – po rosyjsku zapisuje się je bez zmiękczenia jako *Свислочь, Свирь, Свитязь*, por. *сливки* [с'л'ифк'и].

Niepokojące wydają się zapisy derywatu *śląski* w toponimach o strukturze zestawień jako *шлѣнски*, a więc transkrybowanie początkowego *ś* jako *ш* w nazwach typu *Piekary Śląskie – Пекары-Шлѣнске*, mimo iż jest ustalony ekwiwalent tego toponimu (*Пекары-Слѣнске*, por. także *Ząbkowice Śląskie – Зомбковице-Слѣнске*, МАМ). Przykładem wprowadzania do językowego obiegu form ze spółgłoską *ś* oddawaną jako *ш* jest nazwisko pisarza Janusza Wiśniewskiego, które w ruszczyźnie utrwaliło się jako *Вишнеvesкий*. Prawdopodobnie nie bez znaczenia było podobieństwo rdzenia wyrazowego: *wiśń*' - i *вишн*' - (por. nazwisko rosyjskie *Вишняков* – etymologicznie związane z wiosną, od przezwisk i imion *Весеня, Вешняк, Вешник*, SSRF 2001: 101–102; por. także analogiczne rosyjskie nazwisko *Вишнеvesкий*).

Problem drugi – nazwy własne o strukturze zestawień

W samej leksykografii przekładowej ta sama nazwa własna nie zawsze jest traktowana identycznie. Przywołam pracę Lewickiego o leksykograficznym zamieszaniu wokół nazw miast polskich o strukturze zestawień składających się z komponentów imiennych i atrybutywnych (w różnej kolejności) – *Ostrowiec Świętokrzyski, Tomaszów Lubelski, Nowy Sącz, Tarnowskie Góry, Biała Podlaska, Sucha Beskidzka* (Lewicki 2007: 99–107; Lewicki 2011: 95–105). Ten leksykograf i teoretyk przekładu wskazuje nie tylko rozbieżności w zapisach nazw miejscowych utrwalanych przez rosyjskie i polskie źródła słownikowe (lub brak w nich nazw toponimów i ich derywatów w ogóle), ale też sygnalizuje pewną niespójność ustaleń, jeśli chodzi o ich odmienność bądź nie, niekiedy także rodzaj (czy odmienia się całe zestawienie, czy tylko drugi z jego członów).

Zasygnalizowane przez Lewickiego nieujmowanie derywatów toponimicznych w leksykografii zilustrowane jest parą *Lublin – lubelski* (Lewicki 2007: 104)¹⁵. W derywacie przymiotnikowym w języku polskim mamy do czynienia z rozszerzeniem tematu (owo rozszerzenie przed laty było przedmiotem sporów naukowych w gronie polonistów i sławistów), ekwiwalent rosyjski powstał przez dodanie produktywnego w rosyjskiej derywacji przymiotnikowej formantu słowotwórczego *-ск-* (wraz z końcówką) – *Люблин*,

¹⁵ Pochodzenie nazwy miasta *Lublin* i jego derywatu *lubelski* omawiał drobiazgowo Paweł Leon Smoczyński, badacz polskich dialektów i mowy dziecka (Smoczyński 1977: 229–239).

люблинский¹⁶. Transkrypcja przymiotnika *lubelski* jest możliwa w nazwach *Томашув-Любельски, Янув-Любельски*, ale **Любельское воеводство* (takie rozwiązanie odnotowano w zebranych materiałach, błąd ten nie odznacza się jednak wysoką frekwencją), popr. *Люблинское воеводство*.

Jak radzić sobie z dwuczłonowymi nazwami polskimi w przypadkach zależnych? W szkicu o problematycznych nazwach miast polskich sugeruje się m.in. możliwość zachowania formy wyjściowej nazw ze strukturą *Бяла-Подляска* przez dodanie przed nazwą indywidualną nazwy ogólnej *город* (Lewicki 2011: 104). Tłumacze, co potwierdza ogląd materiału, w praktyce chętnie korzystają z takiej możliwości, stosowane są też skróty: *город – г., деревня – д., дер., село – с.* (Trofimova, Kupčik 2010: 27; WSRP 1993: 795). Wprowadzenie rzeczownika lub jego skrótu pozwala na pozostawienie nazwy własnej w formie wyjściowej i oparcie związku pomiędzy tymi członami na zgodzie niepełnej¹⁷. Poniżej ilustracje rozwiązań z tekstów paralelnych (nietłumaczonych):

- **Село Благовещенское** раскинулось на правом берегу, в километре от реки.
- Церковь Рождества Богородицы 1531 года и **с. Передки** можно отнести к уникальным произведениям строительного искусства.

Takie rozwiązanie nie pozwala tłumaczowi na popełnienie błędu podczas odmiany i przede wszystkim uzupełnia wiedzę odbiorcy przekładu o wielkości i randze danej miejscowości (ilustracje z tłumaczonych folderów):

- В мае в **г. Замосць** организуются Международные встречи джазовых вокалистов.
- Ян Саркандер родился в **г. Скочув**, в доме на Рыночной площади, в котором ныне находится музей.
- Другой похожий костёл можно увидеть в **городе Явор**.

W przewodniku po Polsce – *Польша. Страна друзей* (wydanym jeszcze w PRL-u, brak daty wydania) wśród nazw odnajdujemy Nową Hutę oraz Zieloną Górę:

¹⁶ Szerzej o derywacji przymiotnikowej toponimów w języku rosyjskim Цеханович 2007. Liczne derywaty odtoponimiczne przybliża PRSNW – jest wśród nich przymiotnik *zamojski – замосцьский* (PRSNW 2008: 213).

¹⁷ Skróty uznaje się za typowe dla adresów pocztowych, prasy, tekstów urzędowych. Są one obecne w częściach informacyjnych przewodników, legendach map, a także w samym tekście – *г. Архангельск, пл. Ленина, 2; мэр г. Архангельска; дер. Малые Карелы; с. Ломоносово; баня из д. Погорелка Хвойнинского р-на.*

- В новых домах **Нова-Гуты** живут теперь больше 100 тысяч человек.
- Победительница на фестивале советской песни в **Зелёна-Гуре**.
- Представляют интерес новые жилые районы на **Пяскова-Гуре** и в Подзамче.

Zapisy te zgodne są z zasadą, według której w zestawieniach odmienny jest tylko człon drugi (SIwRJ). WSRP daje inną wskazówkę dotyczącą tych samych miast – dopełniacz: *Нова Гута* (bez myślnika) – *Новой Гуты, Зелёна-Гура – Зелёной-Гуры*, a więc z wyposażeniem w końcówkę rodzajową członu pierwszego w przypadkach zależnych, oba człony są wówczas odmienne. Szczegółowe zestawienie zaleceń autorów kilku źródeł leksykograficznych na temat odmienności miast *Новы-Сонч, Нова-Гута*¹⁸, *Суха-Бескидзка czy Здуньска-Воля* odnajdziemy na stronach przywoływanych już artykułów (Lewicki 2007; Lewicki 2011).

W SIwRJ odnotowano ekwiwalent nazwy *Żelazowa Wola* jako *Желязова Воля*; nazwę uznano za odmienną w całości (dopełniacz *Желязовой Воли*, SIwRJ 2001: 110). Pod względem budowy nie odbiega ona od nazw *Stalowa Wola* (ros. *Сталёва-Воля*) oraz *Jelenia Góra* (ros. *Елена-Гура*). Mimo podobieństwa budowy tych nazw zalecenia dotyczące traktowania ich jako odmienne lub nie są w tym samym źródle rozbieżne. Ekwiwalent nazwy *Żelazowa Wola* wraz ze wzorem odmiany (oba komponenty) figuruje w PRSNW. Sięgnięcie po słownik rozwiązałoby nie tylko dylematy tłumacza, ale przede wszystkim wyeliminowało następujące niedociągnięcia (przykład z tłumaczonego folderu):

- Родился он 1 марта 1810 г. в **Желязовой Воли** (błędna końcówka – *Воли, porr. Воле).
- Стоит также навестить находящуюся на расстоянии около 50 км от Варшавы **Желязову Волю**, в которой Шопен появился на свет.

Obecnie wielu użytkowników języka odwołuje się do słowników internetowych, a także popularnej encyklopedii internetowej, jaką jest Wikipedia. W rosyjskojęzycznym haśle o *Żelazowej Woli* czytelnik dowie się, że jej nazwa w tym języku brzmi *Желязова-Воля*, ale czy i jak ta nazwa funkcjonuje – niekoniecznie (*В Желязова-Воле родились [...], в Желязову-Волю [...]*); w tym samym haśle odmieniany jest to człon drugi, to oba. Hasło nie tylko nie pomoże, ale raczej skomplikuje pracę niedoświadczonemu tłumaczowi.

¹⁸ Nazwa *Nowa Huta* generuje nie tylko problemy z odmianą w języku rosyjskim, por. nieumotywowany wariant tego toponimu *Новая Хута, Новой Хуты*.

Dziś coraz częściej Internet uznaje się za wiarygodne źródło, a niepoprawne zapisy nazw mogą być właśnie powielane przez sieć i w takiej niepoprawnej postaci utrwalac się masowo – skala zasięgu Internetu jest ogromna i taka też może być skala utrwalenia się błędu. Nie oznacza to oczywiście, że każdy zapis internetowy jest niewiarygodny (także we wskazanym źródle). Na podstawie tekstów internetowych prowadzi się dziś badania np. nad frekwencją wyrazów (do nich też nawiązuję w niniejszych badaniach; por. Lewicki 2011a: 164).

Problem trzeci – usterki w tłumaczeniach, warianty niepewne

O ile zapisy nazw nieskodyfikowanych, nieopisanych do tej pory mogą mieć kilka wariantów tworzonych doraźnie (różni tłumacze – różne rozwiązania), to jednak w zapisach nazw, dla których ekwiwalenty są już ustalone, niedociągnięcia nie powinny się pojawiać: *Замосць* – *Замошць, **Замость*¹⁹, *Мазовия* – *Мазовше, *Великая Польша* – *Великопольша, *Подгалье*, *Подгале*, *подножие Татр* – ?*Подхале*)²⁰:

- **Великопольша** гордится блюдами, приготовленными из мяса уток.
- **Мазовше** известно супом журек (жур) на мучной закваске.
- Эта средневековая ратуша, в которой с 1570 года в течение 6 месяцев работал королевский трибунал **Малопольши**.

Powyższe zdania są dobrym materiałem do pracy ze studentami, którym powinno wpaść się nawyk korzystania ze słowników i leksykonów, kształtować poczucie odpowiedzialności w profesji tłumacza. Spod pióra tłumacza,

¹⁹ W pracy Jeremołowicza sugeruje się, by połączenie *ść* w wygłosie oddawać na język rosyjski jako *сть* – być może tą zasadą kierują się niektórzy tłumacze, zapisując *Zamość* jako *Замость* – mimo że toponim ten ma już ustalony odpowiednik rosyjski – *Замосць* (por. także ekwiwalenty słownikowe rzeczowników pospolitych: *gość* – *гость*, *kość* – *кость*); *Замосць* – *Замосция*, dawniej *Замостье* (PRSNW 2008: 213).

²⁰ Odnutowano dwa warianty toponimu *Podhale*. Pierwszy z nich (WSRP) ze znakiem miękkim, upodabniającym ten wyraz do rosyjskich rzeczowników rodzaju nijakiego – *Подмосковье*, *побережье*, *поморье*. W PRSNW wskazuje się w charakterze zalecanego rozwiązania ekwiwalent opisowy. Na korzyść zapisu polskiego *Podhala* jako *Подгалье* lub *Подгале* z zamianą *h* na *z* (niezależnie od odmiennych stanowisk leksykografów w sprawie znaku miękkiego) przemawia pewna prawidłowość, por. *Навана* – *Гавана*, *Teheran* – *Тегеран* (Kulpina 2009: 286). Zapis *Подхале* oznaczam znakiem zapytania, ponieważ jest to kolejny wariant, brak także jednoznaczności co do słownikowego ekwiwalentu wyrazu *Podhale* w języku rosyjskim.

a więc osoby, którą postrzega się jako osobę władającą językiem w stopniu zaawansowanym i znawcą realiów, nie powinny wychodzić zapisy, sprzeciwiające się tradycjom i zasadom praktycznej transkrypcji:

- Замок в **Пшчыне**.
- Превосходные условия для лыжного спорта имеются также в Корбельове, **Брэ́ннэй**, Устроне, **Истэ́бнэй**, где живёт Адам Малыш, чемпион мира и обладатель Кубка Мира по прыжкам с трамплина.
- В **Шчырке** – самом популярном центре зимних видов спорта – доступны более 60 км горнолыжных трасс, часть из которых имеют сертификаты FIS.
- Дом Ткача в **Бельско-Бялэй**.

Najprawdopodobniej to wątpliwości, jak odmienić wyraz *Bielsko-Biała* – *Бельско-Бяла*, leży u podstaw niefortunnego zapisu z polską końcówką *эй* (sugerowane rozwiązanie – *в г. Бельско-Бяла*). Razi zapis połączenia *czy* (tradycyjnie na język rosyjski jest ono oddawane jako *чи*), a także *szcz* (w języku rosyjskim odpowiada mu *щ*), por. *Щирк*, *Пищина* (zgodnie z zapisami kartograficznymi i MAM), polskie *e* oddawane jest jako rosyjskie *e* [ie] – *Истебна*. Ilustracje mogą posłużyć za materiał sprawdzający spostrzegawczość i wiedzę teoretyczną zdobytą przez studentów na różnych etapach edukacji.

Do ciekawostek językowych zaliczę hydronim *Odra*, który w języku rosyjskim ma dwa odpowiedniki, a mianowicie *Одра* i *Одер* (PRSNW 2008: 147). Ich użycie jest regulowane terytorialnie i na mocy uzusu – nazwa *Odra* na terenie Polski tłumaczona jest jako *Одра*, *Odra* czeska i niemiecka – *Одер*, por. *Франкфурт-на-Одере*. W jednym z folderów użyto niewłaściwego wariantu rosyjskiego, co może wynikać z tego, że zasugerowano się nazwą niemieckiego miasta leżącego nad Odrą właśnie:

- Место впадения реки Варты в **Одер** – редкие и перелётные, водные и болотные птицы.

Problem czwarty – nazwy parków narodowych, derywaty przymiotnikowe

Przywołany wcześniej przymiotnik *lubelski* w istocie jest wierzchołkiem góry lodowej w słowotwórstwie polsko-rosyjskim – derywacyjne i zarazem translacyjne problemy mogą towarzyszyć decyzjom tłumacza w przekazie nazw polskich parków narodowych i krajobrazowych – *Babiogórski Park Narodo-*

wy, *Biebrzański Park Narodowy*, *Drawieński Park Narodowy*, *Gorczański Park Narodowy* czy *Kazimierski Park Krajobrazowy* – chociażby z tego powodu, że w dwujęzycznych źródłach nie są ujęte ani toponimy *Babia Góra*, *Biebrza*, *Gorce*, ani też ich pochodne, w tym wszystkie nazwy parków i rezerwatów. Odpowiedniki nazw parków można odszukać w zasobach internetowych lub tłumaczonych na język rosyjski folderach. Nie są to jednak tzw. pewne źródła, z tego powodu można mieć niekiedy wątpliwości dotyczące nieomyślności tłumaczy i niepodważalności ich decyzji. Przymiotniki jako komponenty nazw parków są tłumaczone (parki narodowe: *Poleski* – *Полесский национальный парк*, *Woliński* – *Волинский национальный парк*) lub transkrybowane i wyposażane w końcówkę rodzajową (parki krajobrazowe: *Kazimierski* – *Казимерский ландшафтный парк*, *Nadwieprzański* – *Надвеприанский ландшафтный парк*, *Skierbieszowski* – *Скербешовский ландшафтный парк*, *Krzczonowski* – *Кжчоновский ландшафтный парк*)²¹. Może to świadczyć zarówno o odmiennych preferencjach w doborze techniki translacyjnej (co zrobić z pierwszym komponentem – tłumaczyć za pomocą jego mniej lub bardziej utrwalonych ekwiwalentów czy transkrybować), jak i – być może – o problemach z samą derywacją w języku obcym. Transkrypcja derywatu przymiotnikowego wpływa na zatarcie semantyki, sprawa etymologii nazwy staje się wówczas drugorzędna. Oczywiście nie da się wykluczyć, że pewne derywaty przymiotnikowe w rosyjskojęzycznych źródłach są już opisane, ale zarówno tłumacz, jak i badacz mogą o tym nie wiedzieć (informacja nie dotrze do nich na czas). Wprowadzanie w języku obcym zapisu kopiującego zapis nazwy własnej w języku wyjściowym może wynikać z zasady regulującej przekazywanie nazw toponimicznych, jaką jest transkrypcja praktyczna (Ermolovič 2005: 272).

Weźmy taki oto przykład – miasteczko *Drawno* (derywat od rzeki *Drawy*) jest wyrazem motywującym dla przymiotnika *drawieński* z rozszerzonym przyrostkiem *-ski(-eński)*. Przymiotnik występuje w nazwie *Drawieński Park Narodowy*. Najprawdopodobniej tłumacz sięgnie po transkrypcję – *дравенский*, możliwy jest także zapis *дравеньский* (według polskiej tradycji tłumaczeniowej palatalność spółgłoski *ń* oddawana jest zwykle przez znak miękki, zwłaszcza w nazwiskach, w języku rosyjskim takie zmiękczenie przed

²¹ *Kazimierski Park Krajobrazowy* – przymiotnik w tej nazwie w tekstach jest zarówno transkrybowany, jak i tworzony zgodnie z regułami słowotwórstwa rosyjskiego. Są zatem warianty z przymiotnikiem *казимежский*, czyli regularnym derywatem od toponimu *Kazimierz*, oraz odwzorowane w postaci *казимерский*. Można zakwestionować zapis *Krzczonów* – połączenie *krz* na język rosyjski oddaje się jako *кш*, przymiotnik *скербешовский* jest kopią przymiotnika polskiego, pochodnego od nazwy *Skierbieszów* (ros. *Скербеуш*), por. ustalenia w części pierwszej.

sufiksem *-ск-* nie występuje, por. *japoński – японский, hiszpański – испанский*, nie pojawia się ono także w uznanych ekwiwalentach polskich przymiotników, por. *tatrzański – татранский, nadwiślański – привислинский*).

Przymiotniki polskie występujące w nazwach *Woliński* i *Słowiński Park Narodowy* utworzone są od toponimów w sposób regularny – podstawa słowotwórcza (temat nazwy własnej) wraz z formantem słowotwórczym i końcówką rodzajową. Regularne będą też ich odpowiedniki rosyjskie. Jeśli chodzi o odpowiednik przymiotnika *poleski* (Polesie będące transgraniczną krainą geograficzną), to w języku rosyjskim w odróżnieniu od języka polskiego obserwujemy podwojenie spółgłoski *с* (od ros. *Полесье, Полесская низменность* – WSRP, *Полесский национальный парк* – PRSNW)²². Rosyjski ekwiwalent nazwy *Tatrzański Park Narodowy* jest potwierdzony słownikowo – *Татранский национальный парк* (PRSNW 2008: 192). Przymiotniki *бебжанский, нарвянский* oraz *розточанский* powielają postać polskich derywatów (*biebrzański, narwiański, roztoczański* – brak potwierdzenia słownikowego). Za pomocą formantu *-анск-* w ruszczyźnie tworzy się przymiotniki od nazw nieodmiennych (por. *перуанский – peruwiański*), wspomniane wyżej wyrazy nie będą aktywizować kategorii obcości (por. Tihonov 2002: 39).

Derywacyjny problem w zasadzie nie powinien obejmować przymiotnika *kampinoski*, pochodnego od nazwy miejscowej *Kampinos* (SNOiM 2008: 255). Jeśli odwołamy się do zasad rosyjskiego słowotwórstwa, to należałoby oczekiwać derywatu *кампиносский*, por. *Галапагос – галапагосский*. Taki wariant przymiotnika w nazwie *Кампиносский национальный парк* utrwała Internet (Wikipedia), w analizowanym folderze *Национальные парки Польши* pojawia się zapis **каминосский* (w nazwie parku oraz puszczy):

– Парк создан с целью сохранения природы **Кампиносской пущи**, расположенной в старой долине реки Вислы.

Co zrobić z derywatem toponimu *Wigry – wigierski (Wigierski Park Narodowy)*? Ponownie sięgnięto po transkrypcję – *вигерский (Вигерский национальный парк)*, która jest przyjętym rozwiązaniem w sytuacji, gdy brak derywatu lub są trudności z jego utworzeniem. Derywat od nazwy regionu *Великая Польша* pojawia się z kolei w tłumaczeniu nazwy *Wielkopolski Park Narodowy – Великопольский национальный парк* z przymiotnikiem

²² Bierze się ono stąd, że po temacie zawierającym lub zakończonym na *с* (*Полесж-э*) pojawia się najczęstszy w nazwach odtoponimicznych sufix *-ск-*, por. *Таруса – тарусский, Барбадос – барбадосский*.

złożonym (por. *Великопольское воеводство*, ale: *Гожув-Велькопольски*). W tłumaczeniu nazwy *Ojcowski Park Narodowy* wskazany byłby raczej derywat *Ойцувский* zamiast zapisu *ойцовский* (skoro toponim *Ojców* przetranskrybowano jako *Ойцув* – o ile w języku rosyjskim nie utrzymała się już nazwa z przymiotnikiem *ойцовский*, wtedy to uzus wyznaczałby rozwiązanie). W nazwie *Бабьегорский национальный парк* (*Babiogórski Park Narodowy*) tłumacz ocala i przekazuje rosyjskiemu odbiorcy semantykę nazwy (*Babia Góra* – *Бабья Гора*). Derywat przymiotnikowy od oronimu *Karkonosze* pojawia się w tłumaczeniu *Karkonoskiego Parku Narodowego* – *Карконошский национальный парк*. Niekonsekwentnie nazwy parków zapisano na mapie *Польша. Карта автомобильных дорог* – przymiotniki *розточаньский*, *татраньский*, *пениньский* ze znakiem miękkim, przymiotniki *нарвянский*, *бэбжанский* – bez znaku miękkiego. Najpełniejszą listę polsko-rosyjskich ekwiwalentów nazw własnych prezentuje PRSNW. Są tam nazwy nieskodyfikowane do tej pory w innych źródłach (np. *Białostoczczyzna*, *Zamojszczyzna*, *Suwalszczyzna*, *Lubelszczyzna*, *Chełmszczyzna*).

Problem piąty – polskie województwa po rosyjsku

Nazwy oficjalne, do których zaliczę nazwy województw, powinny być skodyfikowane w pierwszej kolejności, a zalecane odpowiedniki popularyzowane i dostępne. Wedle moich ustaleń kompleksowy spis województw można odnaleźć m.in. w rosyjskojęzycznej publikacji *Польша. Твой экономический партнёр*, na mapach Polski w języku rosyjskim, w publikacjach o regionach i w PRSNW. Zgodnie z tą pierwszą pozycją książkową (niemającą charakteru publikacji turystycznej) pary polsko-rosyjskich ekwiwalentów przedstawiają się następująco (wybrane): *województwo dolnośląskie* – *Нижнесилезское воеводство*, *województwo kujawsko-pomorskie* – *Куявско-Поморское воеводство*, *województwo lubelskie* – *Люблинское воеводство*, *województwo lubuskie* – *Любушское воеводство*, *województwo łódzkie* – *Лодзинское воеводство*, *województwo pomorskie* – *Поморское воеводство*, *województwo podlaskie* – *Подляское воеводство*, *województwo zachodniopomorskie* – *Западнопоморское воеводство*.

Zebrane i porównywane materiały wskazują, że tłumacze operują różnymi rosyjskojęzycznymi odpowiednikami niektórych nazw polskich województw. *Województwo lubuskie* – poza, jak sądzę, uznanym odpowiednikiem *Любушское воеводство* (przymiotnik utworzony regularnie, podstawa słowotwórcza + formant z sufiksem *-ск-*), w tekstach (także w tych interne-

towych) zauważa się wariant *Любуское воеводство* (transkrypcja polskiej nazwy wraz z dodaną końcówką rodzajową, ten wariant należałoby odrzucić). Kłopotów przysparza także *województwo śląskie* (i *dolnośląskie*) – z racji znacznej odmienności nazwy polskiej i rosyjskiej tłumacze niekiedy czują się zobligowani do wprowadzania domorosłego wariantu nazw (być może w celu uściślenia i przybliżenia brzmienia polskiej nazwy) – *Нижнешлѣнское* lub *Дольношлѣнское воеводство*, *Шлѣнское воеводство*. Komentarz jest nieodzwonny w kontekście odpowiedników *województwa podlaskiego*. Tłumacze stosują najczęściej odpowiednik *Подляское воеводство*. W wymienionej wcześniej publikacji ekonomicznej użyto wariantu *Подляское воеводство*. Którzy tłumacze się mylą, a może wszystkim należy przyznać rację? Wydaje się, że wariant pierwszy jest bardziej utrwalony. Jednak derywat przymiotnikowy *подляский* jest umotywowany słotwórczo, utworzono go identycznie jak przymiotnik *полесский*. Przymiotnik *подляский* wprowadzono też w jednym z folderów o Lubelszczyźnie (nie jest to zatem użycie jednostkowe, chociaż, stwierdzam, rzadkie):

– **Подляский перехват** Буга занимает небольшую часть равнинной Южно-подляской низменности, [...].

Wnikliwa analiza przymiotników w nazwach województw po rosyjsku prowadzi do wniosku, że są wśród nich zarówno derywaty przymiotnikowe, jak i przymiotniki utworzone drogą transkrypcji z dodaną końcówką rodzajową. Można postawić pytanie, niekoniecznie retoryczne – skoro rosyjski ekwiwalent *województwa lubelskiego* czy *lubuskiego* opiera się na derywatach przymiotnikowych *люблинский*, *любушский* (**Любельское воеводство*), to czy nie należałoby rozważyć popularyzacji analogicznego wariantu *województwa podlaskiego* – *Подляское воеводство*? Na tym jednak nie kończą się problemy z tą nazwą. Mapy wydawane za wschodnią granicą (por. także mapkę na Wikipedii) wprowadzają do obiegu trzeci, jakże odmienny, wariant – *Подляшское воеводство*, który opiera się na dawnej nazwie tego pogranicznego obszaru i nawiązuje do historycznego województwa podlaskiego z czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów. W PRSNW dla regionu *Podlasie* podaje się ekwiwalent *Подляшье*, chociaż z towarzyszącym komentarzem *rzadko* (por. WSRP – *Подлясье*), tak też dany region nazwany jest w rosyjskim słowniku etymologicznym Fasmera. Dodam, że problemy z odpowiednikami nazw województw występują także w tłumaczeniu na inne języki. Wspomnę o jednej z prac Kubackiego, w której omawia się, poza niemieckimi ekwiwalentami nazw polskich województw, złożoną polską terminologię

urzędową i jej ekwiwalenty niemieckie proponowane przez różne źródła (por. Kubacki on-line). Problem jest niewątpliwie aktualny i rzeczywiście istnieje, co potwierdzają liczne fora internetowe z zapytaniami o ekwiwalenty nazw własnych w różnych językach, a także porady zamieszczane na stronach biur tłumaczeniowych (bardzo często dyskusje toczą się wokół odpowiedników w języku angielskim).

Kilka słów tytułem zakończenia

Przeciętny użytkownik języka to osoba, która nie zna na tyle słowotwórczych niuansów swego i innych języków, by poprawnie transliterować, transkrybować czy też tworzyć odpowiedniki wyrazów obcojęzycznych. Użytkownik języka powiela, często biernie, to, co dostarczają mu teksty autorstwa innych, w tym te zamieszczone w Internecie. To zadanie uporządkowania nazewnictwa należy w pierwszej kolejności do leksykografów, kształtujących normę i świadomość językową innych, a także utrwalających pojawiające się w obiegu językowe fakty. To także misja tłumaczy z racji specyfiki ich pracy. Jeśli jest pewne przyzwolenie na chaos w przestrzeni internetowej (bardzo trudny do uporządkowania), w której każda osoba może wystąpić w roli tłumacza i zamieścić tekst w języku obcym bądź relacje z zagranicznej podróży, to w materiałach drukowanych wychodzących spod pióra specjalistów nie powinno być już niedociągnięć (konkretny autor, wydawca, dbałość o wizerunek). Ze wszystkich tych tekstów korzystają adepci sztuki tłumaczenia i mogą traktować je jako wzorzec w swojej pracy. Problem tzw. ekwiwalencji zerowej dotyka najczęściej mało znanych toponimów. Wtedy tłumacz jest zdany na siebie, swoją wiedzę teoretyczną i praktyczne umiejętności. Badanie pokazuje, że ekwiwalenty zerowe przypisywane są też toponimom, które mają ekwiwalent w języku docelowym, a ustalenia proponowane w leksykografii przekładowej wciela się w życie dość wybiórczo. Taka sytuacja niepokoi, ponieważ tłumacz z założenia powinien wspierać i utrwalać pracę leksykografów. Być może temat nazw własnych w tekstach użytkowych od strony teoretycznej i praktycznej jest jeszcze niedostatecznie naświetlony lub w programach nauczania poświęca się temu zagadnieniu zbyt mało uwagi. Transkrypcja na język rosyjski, jak wynika z analizy, jest jedną z metod w przekazie polskich nazw własnych, ale po części i uproszczeniem problemów językowych, sposobem na ominięcie kłopotów z nieregularną, niestandardową derywacją. W tłumaczeniu nazw oficjalnych należy zalecić większą konsekwencję.

Literatura

- Białek, E., 2012, „Internetowe gatunki tekstów – z perspektywy tłumacza”, [w:] *Rocznik Przekładoznawczy*, nr 7, E. Kościalkowska-Okońska, M. Pławski (red.), Toruń, s. 27–38.
- Białek, E., 2013, „O Lubelszczyźnie na zajęciach języka rosyjskiego”, [w:] *Język rosyjski jako przedmiot nauczania w szkole wyższej*, H. Munia, S. Szaszkowa (red.), Lublin, s. 46–60.
- Bołšaâ sovetskaâ ênciklopediâ: Большая советская энциклопедия.* – М.: Советская энциклопедия, 1969–1978, http://enc-dic.com/enc_sovet/ (dostęp: 30 września 2013 r.).
- Cehanovič, M.A. [Цеханович, М.А.], 2007, „Суффикс -ск в русской топонимии и проблема наложения морфем в оттопонимических прилагательных”, [w:] *Вестник ПСТГУ, III Филология, Вып.*, nr 3(9), s. 14–22, <http://pstgu.ru/download/1203350150.tsekhanovich.pdf/> (dostęp: 30 września 2013 r.).
- Chlebda, W. (red.), 2009, *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*, z. 4, Opole.
- Chlebda, W. (red.), 2011. *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedziów przekładowych*, Opole.
- Ênciklopedičeskij slovar’...: Энциклопедический словарь*, Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона – С.-Пб.: Брокгауз-Ефрон, 1890–1907, http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/ (dostęp: 30 września 2013 r.).
- Ermolovič, D.I. [Ермолович, Д.И.], 2001, *Имена собственные на стыке языков и культуры*, Москва, <http://www.speakrus.ru/dict/ermolovich-names-pt1.pdf/> (dostęp: 30 września 2013 r.).
- Ermolovič, D.I. [Ермолович, Д.И.], 2005, *Имена собственные: теория и практика межъязыковой передачи*, Москва.
- Êtimologičeskij slovar’...: Этимологический словарь русского языка* – М.: Прогресс, М.Р. Фасмер 1964–1973, <http://enc-dic.com/fasmer/> (dostęp: 30 września 2013 r.).
- Federal’naâ služba...: Федеральная служба государственной регистрации, кадастра и картографии*, https://rosreestr.ru/wps/portal/cc_ib_data_catalog_place_names/ (dostęp: 12 grudnia 2013 r.).
- Hejwowski, K., 2012, „Nazwy własne w tekście literackim – techniki tłumaczenia”, [w:] *Przekład. Język. Kultura*, R. Lewicki (red.), Lublin, s. 11–22.
- Kubacki, A., *Przyczynek krytyczny do stanowiska Konwentu Marszałków RP w sprawie terminologii organów samorządowych nazw województw w języku niemieckim*: <http://stp.org.pl/Publikacje/Przyczynek-krytyczny-do-stanowiska-Konwentu-Marszalkow-RP-w-sprawie->

- terminologii-organow-samorządowych-nazw-województw-w-jezyku-niemieckim_n247/ (dostęp: 12 grudnia 2013 r.).
- Kulpina, V., 2009, „Właściwości konfrontacji przekładowej onomasticonu polskiego i rosyjskiego”, [w:] *50 lat polskiej translatoryki*, K. Hejwowski, A. Szczęsny, U. Topczewska (red.), Warszawa, s. 283–295.
- Kulpina, V., 2012, „Przeład antroponimów jako interpretacyjna socjolingwistyczna działalność tłumacza”, [w:] *Tłumacz: sługa, pośrednik, twórca?*, M. Guławska-Gawkowska, K. Hejwowski, A. Szczęsny (red.), Warszawa, s. 283–292.
- Lewicki, R., 2007, „Kłopoty z „Białą Podlaską”, czyli o niektórych nazwach polskich miast w tekstach rosyjskich”, [w:] *Rozprawy Społeczne*, t. 1, *Biała Podlaska*, s. 99–107.
- Lewicki, R., 2010, „Niektóre kulturowe aspekty w przekładzie nazw własnych”, [w:] *Przeład. Język. Kultura*, R. Lewicki (red.), Lublin, s. 31–38.
- Lewicki, R., 2011, „О некоторых польских топонимах в русском тексте”, [w:] „Eslavística Complutense”, nr 11, s. 95–105.
- Lewicki, R., 2011a, „Transłaty w słowniku przekładowym – poszukiwanie i ustalanie”, [w:] *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, W. Chlebda (red.), Opole, s. 159–165.
- МАМ: Топчиян, Я.А. (глав. ред.), Колосова, Л.Н. (отв. ред.), 1998, *Малый атлас мира*, Москва.
- Moczarz, M., 2011, *Interkulturowość w przewodniku turystycznym*, Lublin.
- PRSH: Jochym-Kuszlikowa, L., Kossakowski, E., Stawarz, S., 2005, *Polsko-rosyjski słownik handlowy*, Warszawa–Kraków.
- PRSNW: Lewicki, R., 2008, *Polsko-rosyjski słownik nazw własnych*, Lublin.
- SIwRJ: Агеенко, Ф.Л., 2001, *Собственные имена в русском языке. Словарь ударений*, Москва.
- Smoczyński, P., 1977, „Jeszcze o nazwie Lublin i przymiotniku lubelski”, [w:] „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Vol. XXXII, 14, Lublin, s. 229–239.
- SNOiM: Podlawska, D., Świątek-Brzezińska, M., 2008, *Słownik nazw osobowych i miejscowych*, Warszawa–Bielsko-Biała.
- SSRF: Ганжина, И.М., 2001, *Словарь современных русских фамилий*, Москва.
- Tihonov, A.N. [Тихонов, А.Н.], 2002, *Современный русский язык. Морфемика. Словообразование. Морфология*, Москва.
- Trofimova, O.V., Kurčik E.V. [Трофимова, О.В., Купчик, Е.В.], 2010, *Основы делового письма: учеб. пособие*, Москва.
- Vadetesit tłumacza, wskazówki redakcyjne dla tłumaczy*, wersja 11 (lipiec

2013 r.), http://ec.europa.eu/translation/polish/guidelines/documents/styleguide_polish_dgt_pl.pdf/ (dostęp: 12 grudnia 2013 r.).
 WSRP: Mirowicz, A., Dulewiczowa, I., Grek-Pabisowa, I., Maryniakowa, I., 1993, *Большой русско-польский словарь*, t. II, Warszawa–Kraków.

Teksty źródłowe

- Aktivnyj turizm...*: *Активный туризм в Люблинском регионе*, Маршалковское Управление Люблинского воеводства, Lublin.
- Nacionalnyje parki...*: *Национальные парки Польши*, Польская туристическая организация, Warszawa.
- NP.: *Необычная Польша*, Demart SA, Warszawa 2007.
- Polish Culture. Польская культура* 2003, nr 2(22).
- Polża. Goroda i kul'turnoje nasledie: Польша. Города и культурное наследие*, Польская туристическая организация, Warszawa.
- Polża. Karta avtomobil'nyh dorog: Польша. Карта автомобильных дорог*, ГНПП «Картографія», Киев 2010–2012.
- Polża. Strana друзej: Польша. Страна друзей*, Польский центр туристической информации, Warszawa.
- Polża. Tvoj ekonomičeskij partnër: Польша. Твой экономический партнёр*, Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, Warszawa 2004.
- Poznan'...*: *Познань, Путеводитель*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1975.
- Prirodovedčeskij turizm...*: *Природоведческий туризм в Люблинском регионе*, Маршалковское Управление Люблинского воеводства, Lublin.
- Pulawy...*: *Пулавы-Казимеж-Наленчув и окрестности. Путеводитель*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Lublin 1978.
- Tri dnâ...*: *Три дня в Кракове*, Управление города Кракова, Kraków.
- Turističeskaja karta Polži: Туристическая карта Польши*, Польская туристическая организация, Warszawa.
- Varšava...*: *Варшава Фридерика Шопена*, Столичное Бюро Туризма, Warszawa 2010.
- Vas priglašaet...*: *Вас приглашает Силезское Воеводство!*, Маршалское Управление Силезского Воеводства, Katowice.
- Višnevskij, A.L. [Вишневецкий, Я.Л., Маковский, М., Палька-Смагожевская, Р.], 2008, *Мартина и другие рассказы о любви*, Перевод с польского Юрия Чайникова, Санкт-Петербург.
- <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%96%D0%B5%D0%BB%D1%8F%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%92%D0%BE%D0%BB%D1%8F> (dostęp: 12 grudnia 2013 r.).

Proper nouns in lexicography and translation teaching

Summary

This paper addresses the issue of how proper nouns function in intercultural communication. Proper nouns are discussed in terms of translation teaching and bilingual lexicography. This paper is to draw young translators' attention to proper nouns, familiarise them with translation techniques and potential problems with proper noun translation that can result in certain gaps and lexicographic inconsistencies. The lexicographic material of Polish proper names translated into Russian is used to discuss that issue. The author of the study focuses on the Polish toponyms and their derivatives. The paper provides numerous names of places and regions that have their well-established Russian counterparts and toponyms whose counterparts are optional, unstable or even unreliable. The practice of translating proper nouns and the principle of transcription are studied on the basis of Polish cities/towns with their derivational bases ending with -ów, e.g. Kraków, Rzeszów, Augustów. Referring to dictionary data, maps, translated and parallel texts, the paper also indicates different ways of writing the same toponyms in Russian. Translating place names that are noun-adjective or adjective-adjective compounds, e.g. Biała Podlaska, Ostrowiec Świętokrzyski, Nowy Sącz can be questionable. It emerges that lexicographers' guidelines on the declension of that type of proper nouns are ambiguous. By referring to other works on that subject, the author indicates certain methods to overcome the problem of troublesome declension of such compounds in Russian. The ways certain names of Polish voivodships are written in Russian can be arguable. For example, the Podlaskie voivodship can be written in three different ways in Russian. Derivatives of place names can become a starting point for studying productive adjectival suffixes in Russian, regular derivation and loan translation. That issue is also discussed, for instance, in case of adjectives that are included in compound names of national parks.

Keywords: translation teaching, proper nouns, non-literary translation

